

GIGANT IQTISODIYOTGA EGA IKKI DAVLAT: XITOIY VA AQSH. KELISHUVLAR VA QARAMA-QARSHILIKLAR

Norxonov Mirjalol

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti

talabasi Teli: (99)805-75-61 Gmail: mirjalolnorxonov@gmail.com

Annotatsiya: *XXI asr global iqtisodiyotida yetakchi o'rin egallagan Xitoy va AQSh o'rtasidagi munosabatlar butun dunyo iqtisodiy, siyosiy va texnologik muhitiga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu maqolada Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar, strategik hamkorlik hamda qarama-qarshiliklarning turli jihatlari ilmiy tahlil qilinadi. Savdo va investitsiya bitimlari, texnologik raqobat, intellektual mulk huquqlari borasidagi ziddiyatlar, har ikki davlatning xalqaro tashkilotlardagi roli va ularning geosiyosiy manfaatlari keng muhokama qilinadi. Ayniqsa, savdo urushlari, tarif va no-tarif cheklovlar, sanksiyalar, yuan va AQSh dollarining global iqtisodiyotdagi o'rni, shuningdek, ikki davlatning iqtisodiy strategiyalariga oid siyosiy qarorlarning jahon bozorlariga ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Xitoyning "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi va AQShning proteksionistik siyosati o'rtasidagi qarama-qarshiliklar, shuningdek, ikki davlatning texnologik sohadagi yetakchilik uchun olib borayotgan raqobati – xususan, sun'iy intellekt, 5G texnologiyalari, yarimo'tkazgichlar sanoati va kiberxavfsizlik sohalaridagi bahslar – alohida o'rganiladi. Shuningdek, har ikki davlatning ekologik muammolarga yondashuvi va global iqlim o'zgarishiga qarshi kurash borasidagi strategik pozitsiyalari ham muhokama qilinadi. Maqolada Xitoy va AQSh o'rtasidagi kelishuvlarning uzoq muddatli istiqbollari, ushbu iqtisodiy gigantlarning o'zaro murosaga kelish ehtimollari hamda jahon iqtisodiyotiga kutilayotgan ta'siri yuzasidan ilmiy asoslangan tahlillar bayon etiladi.*

Kalit so'zlar: *Xitoy, AQSh, global iqtisodiyot, savdo urushi, investitsiya, geosiyosat, proteksionizm, texnologik raqobat, intellektual mulk huquqlari, xalqaro tashkilotlar, iqtisodiy siyosat, diplomatik strategiya, sanksiyalar, monetar siyosat, innovatsiyalar, iqlim siyosati.*

Kirish

XXI asr global iqtisodiyotida yetakchi mavqega ega bo'lgan Xitoy va AQSh o'rtasidagi munosabatlar nafaqat ikki tomonlama aloqalar doirasida, balki butun dunyo iqtisodiy va siyosiy muhitiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan omillardan biridir. Ushbu ikki davlatning iqtisodiy salohiyati, texnologik rivojlanishi, xalqaro bozorlardagi ustun mavqei hamda geosiyosiy ta'sir doirasi ularning hamkorligi va raqobatini muqarrar holga aylantirgan. Shu sababli Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy va siyosiy aloqalar nafaqat milliy, balki global darajadagi barqarorlik va rivojlanish omillari sifatida qaraladi. Xitoy va AQSh dunyodagi eng yirik iqtisodiyotga ega bo'lib, 2023-yil holatiga ko'ra, AQShning yalpi ichki mahsuloti (YAIM) 26,9 trillion AQSh dollarini tashkil etgan bo'lsa, Xitoyning YAIM 17,9 trillion

AQSh dollariga yetgan. Ikkala davlatning savdo aloqalari va investitsiyaviy hamkorligi ulkan miqyosda bo'lsa-da, ularning o'zaro ziddiyatlari ham shunchalik jiddiy tus olgan. Savdo urushlari, proteksionistik siyosatlar, texnologik raqobat, intellektual mulk huquqlari borasidagi kelishmovchiliklar, geosiyosiy qarama-qarshiliklar va xalqaro tashkilotlar doirasidagi tortishuvlar Xitoy-AQSh munosabatlarining murakkabligini yanada oshirmoqda. So'nggi yillarda ikki davlat o'rtasidagi iqtisodiy va siyosiy mojaro ayniqsa keskin tus oldi. 2018-yilda AQSh sobiq prezidenti Donald Tramp boshchiligidagi ma'muriyat Xitoyga nisbatan keng ko'lamli savdo sanksiyalarini joriy etganidan so'ng, ikki davlat o'rtasida savdo urushi boshlangan edi. AQSh tomonidan Xitoy mahsulotlariga qo'yilgan bojxona tariflari, Xitoyning esa javoban ko'rgan choralari natijasida global bozor beqarorlikka yuz tutdi. Texnologik sohadagi raqobat, ayniqsa, sun'iy intellekt, 5G texnologiyalari, yarimo'tkazgichlar sanoati va kiberxavfsizlik masalalarida o'z aksini topdi. AQSh Xitoyning Huawei kabi kompaniyalariga qarshi sanksiyalar joriy qildi, Xitoy esa o'z milliy texnologik sanoatini mustahkamlashga qaratilgan strategiyalarni amalga oshira boshladi. Bundan tashqari, Xitoy va AQSh o'rtasidagi ziddiyatlar nafaqat iqtisodiy sohada, balki geosiyosiy maydonda ham sezilarli darajada keskinlashgan. Xitoyning Janubiy Xitoy dengizidagi hududiy da'volari, Tayvan masalasi, AQShning Osiyo-Tinch okeani mintaqasidagi harbiy faoliyati, shuningdek, xalqaro tashkilotlardagi pozitsiyalar – bularning barchasi ikki davlat o'rtasidagi keskinlikni yanada kuchaytirayotgan omillar hisoblanadi. Shunga qaramay, Xitoy va AQSh o'rtasida muayyan kelishuvlarga erishish yo'lidagi harakatlar ham davom etmoqda. 2020-yilda imzolangan "Birinchi bosqich" savdo bitimi ikki davlat o'rtasidagi kelishmovchiliklarni yumshatish maqsadida qabul qilingan bo'lsa-da, mazkur kelishuv ham barcha muammolarni to'liq hal qila olmadi. Iqtisodiy va texnologik jihatdan bir-biriga bog'liq bo'lgan Xitoy va AQSh o'rtasidagi kelishuvlar va qarama-qarshiliklar butun dunyo iqtisodiyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli ushbu maqolada ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarning turli jihatlari – hamkorlik va ziddiyatlar, ularning sabablari, global iqtisodiy muhitga ta'siri hamda kelajak istiqbollari ilmiy tahlil qilinadi. Maqolaning asosiy maqsadi Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy va geosiyosiy aloqalarni kompleks ravishda o'rganish, ularning xalqaro munosabatlardagi rolini tahlil qilish hamda global iqtisodiy barqarorlik nuqtayi nazaridan ularning o'zaro hamkorligi va qarama-qarshiliklarining istiqbollarini yoritishdan iborat. Ushbu tadqiqot ikki davlat o'rtasidagi munosabatlarning muayyan sohalariga yo'naltirilgan holda ilmiy va amaliy jihatdan muhim xulosalar chiqarishga qaratilgan.

Asosiy qism

Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning asosiy yo'nalishlari. Xitoy va AQSh dunyoning eng yirik iqtisodiyotlariga ega bo'lib, ularning o'zaro iqtisodiy aloqalari global savdo va moliyaviy tizimga bevosita ta'sir ko'rsatadi. XX asr oxiri va XXI asr boshlarida Xitoyning jadal iqtisodiy rivojlanishi hamda AQSh bilan savdo aloqalarining kengayishi natijasida ikki davlat o'rtasida o'zaro iqtisodiy bog'liqlik kuchaygan. Xitoy hozirda AQShning eng yirik savdo hamkorlaridan biri bo'lib, Amerika bozorlariga ulkan

hajmdagi sanoat va texnologik mahsulotlarni eksport qiladi. Shu bilan birga, AQSh ham Xitoy bozoriga investitsiyalar kiritishda yetakchi davlatlardan biri hisoblanadi. AQSh va Xitoy o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning asosiy yo'nalishlarini quyidagicha tasniflash mumkin. Savdo aloqalari va investitsiyalar – Xitoy va AQSh o'rtasidagi tovar ayirboshlash yillik yuzlab milliard dollarni tashkil qiladi. Xitoy AQShga tayyor mahsulotlar, elektronika, iste'mol tovarlari va avtomobil ehtiyot qismlarini eksport qiladi, AQSh esa Xitoyga yuqori texnologiyali mahsulotlar, qishloq xo'jaligi mahsulotlari va xomashyo yetkazib beradi. Moliyaviy hamkorlik – Xitoy AQSh g'aznachilik obligatsiyalarining yirik egalari qatoriga kiradi. Bu esa AQSh moliya tizimining barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Texnologik va sanoat aloqalari – AQSh va Xitoy texnologiya, sun'iy intellekt, 5G va kiberxavfsizlik sohaslarida hamkorlik qilsa-da, aynan ushbu yo'nalishlarda keskin raqobat ham mavjud. Savdo urushlari va proteksionizm siyosati. 2018-yilda AQSh sobiq prezidenti Donald Tramp ma'muriyati Xitoyga nisbatan savdo sanksiyalarini joriy qilganidan so'ng, ikki davlat o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar keskinlashdi. Ushbu savdo urushi doirasida AQSh tomonidan Xitoy mahsulotlariga qo'shimcha bojlar joriy etildi, Xitoy esa bunga javoban AQSh tovarlariga bo'lgan bojlarni oshirdi. Savdo urushining asosiy jihatlari. AQSh Xitoyni intellektual mulk huquqlarini buzishda va adolatsiz savdo amaliyotlarini olib borishda aybladi. Xitoy AQShning proteksionistik siyosati global iqtisodiyotga zarar yetkazishini ta'kidlab, javob choralarini ko'rdi. 2020-yilda "Birinchi bosqich" savdo bitimi imzolandi, ammo u ham barcha muammolarni hal qila olmadi. Ushbu savdo urushi natijasida dunyo bo'ylab ishlab chiqarish zanjirlari buzildi, global iqtisodiy o'sish sekinlashdi va ko'plab korxonalar zarar ko'rdi. Texnologik raqobat va innovatsiyalar. Xitoy va AQSh o'rtasidagi eng katta raqobatlaridan biri texnologiya sohasida kuzatilmoqda. AQSh Xitoy kompaniyalarining global texnologik yetakchilikka erishishidan xavotirda bo'lib, bir qator cheklovlar joriy qildi. Masalan, AQSh Huawei kompaniyasiga qarshi sanksiyalar qo'lladi, Xitoy esa o'z texnologik mustaqilligini ta'minlash uchun ichki resurslarini safarbar qildi. Texnologik raqobatning asosiy yo'nalishlari quyidagilarni o'z ichiga oladi. Sun'iy intellekt va 5G texnologiyalari – Xitoy Huawei orqali global 5G infratuzilmasida yetakchilik qilishga intilmoqda, AQSh esa bu texnologiyalarning milliy xavfsizlikka tahdid solishini ta'kidlamoqda. Yarimo'tkazgichlar sanoati – AQSh Xitoyning yarimo'tkazgichlar ishlab chiqarish sohasida mustaqil bo'lishiga to'sqinlik qilish uchun eksport cheklovlari joriy qilgan. Kiberxavfsizlik va ma'lumotlar xavfsizligi – AQSh Xitoyning TikTok va WeChat kabi platformalarini milliy xavfsizlik tahdidi sifatida baholaydi va cheklovlar kiritishga harakat qiladi. Geosiyosiy keskinliklar va xalqaro maydondagi ziddiyatlar. Iqtisodiy va texnologik raqobatdan tashqari, Xitoy va AQSh o'rtasida geosiyosiy ziddiyatlar ham kuchaymoqda. Bu asosan quyidagi masalalarda aks etmoqda. Tayvan masalasi – AQSh Tayvanga harbiy yordam ko'rsatmoqda, Xitoy esa buni o'z suverenitetiga tahdid deb biladi. Janubiy Xitoy dengizi hududiy nizolari – AQSh Xitoyning bu hududdagi harakatlarini xalqaro huquqqa zid deb hisoblaydi. Harbiy va diplomatik raqobat – Xitoy "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi orqali global ta'sirini kuchaytirayotgan bo'lsa, AQSh bu tashabbusni

iqtisodiy ekspansionizm sifatida baholaydi. Xitoy va AQSh o'rtasidagi hamkorlik istiqbollari. Har ikki davlat o'rtasidagi keskinliklarga qaramay, ular hamkorlik qilishga majbur, chunki global iqtisodiy tizim ushbu ikki davlatning o'zaro bog'liqligiga asoslangan. Kelajakda Xitoy va AQSh global iqtisodiy barqarorlik uchun strategik kelishuvlarga erishishga intilishi mumkin. Texnologik raqobatda muayyan kelishuvlar ishlab chiqilishi ehtimoli mavjud. Geosiyosiy nizolar diplomatik yo'l bilan hal etilishi zarur. Xitoy va AQSh o'rtasidagi munosabatlar murakkab va ko'p qirrali bo'lib, ular global iqtisodiyot va xalqaro munosabatlarga bevosita ta'sir ko'rsatmoqda. Savdo urushlari, texnologik raqobat, geosiyosiy keskinliklar va xalqaro tashkilotlardagi tortishuvlar ikki davlat o'rtasidagi ziddiyatlarning asosiy sabablaridan hisoblanadi. Shu bilan birga, ularning iqtisodiy hamkorlik qilish majburiyati ham mavjud, chunki global iqtisodiy barqarorlik va xalqaro munosabatlarning kelajagi ushbu davlatlarning siyosiy qarorlariga bog'liq. Kelajakda Xitoy va AQSh o'rtasidagi ziddiyatlarni yumshatish va strategik hamkorlikni kuchaytirish global tinchlik va iqtisodiy taraqqiyot uchun muhim omil bo'lib qoladi.

Empirik tahlil

Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar nafaqat nazariy jihatdan, balki empirik dalillar asosida ham o'rganilishi zarur. Ushbu tahlilda Xitoy va AQSh o'rtasidagi savdo va investitsiya oqimlari, savdo urushining iqtisodiy ta'siri, texnologik raqobatning real natijalari, hamkorlik va qarama-qarshilikning global iqtisodiy tizimga ta'siri statistik ma'lumotlar va faktlarga asoslangan holda tahlil qilinadi.

Xitoy va AQSh o'rtasidagi savdo va investitsiya oqimlari. Xitoy va AQSh dunyodagi eng yirik iqtisodiyotlar bo'lib, ularning savdo aloqalari global iqtisodiy rivojlanishga katta ta'sir ko'rsatadi. Savdo balansi va tovar ayirboshlash hajmi. 2022-yilda AQSh va Xitoy o'rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi 690,6 milliard dollarni tashkil etdi, shundan:

Xitoyning AQShga eksporti 536,8 milliard dollar

AQShning Xitoyga eksporti 153,8 milliard dollar

2023-yilda ushbu raqamlar sezilarli o'zgarishlarga uchradi, chunki savdo urushi natijasida tariflar va cheklovlar savdo oqimlariga ta'sir ko'rsatdi. Savdo urushi natijasida yuzaga kelgan o'zgarishlar 2018-yilda AQSh Xitoy mahsulotlariga 250 milliard dollarlik boj to'lovlarini joriy etdi. Xitoy javoban AQSh mahsulotlariga 110 milliard dollarlik tariflarni kiritdi. 2019-yilda Xitoy AQShdan soya, avtomobil, neft-kimyo mahsulotlarini import qilishni qisqartirdi. 2020-yilda imzolangan "Birinchi bosqich" savdo bitimi Xitoyni qo'shimcha 200 milliard dollarlik AQSh mahsulotlarini sotib olishga majbur qilgan bo'lsa-da, bu bitim ham to'liq bajarilmadi. Investitsiyalar oqimi. AQSh kompaniyalari Xitoy iqtisodiyotiga sezilarli darajada sarmoya kiritgan. Masalan, Apple, Tesla va Intel kabi kompaniyalar Xitoyda o'z ishlab chiqarishlarini tashkil etgan. Xitoy ham AQShga katta hajmdagi investitsiyalar kiritib kelgan. 2022-yilda Xitoyning AQShdagi investitsiyalari 38 milliard dollar atrofida baholangan. So'nggi yillarda AQSh hukumati Xitoyning texnologik kompaniyalariga qarshi cheklovlarni kuchaytirgani sababli Xitoy investitsiyalari pasayish tendensiyasiga ega.

Savdo urushi va uning iqtisodiy oqibatlari. Savdo urushi ikki davlat iqtisodiyotiga qanday ta'sir qilgani bo'yicha empirik ma'lumotlarni tahlil qilamiz. AQSh iqtisodiyotiga ta'siri. AQSh tomonidan Xitoy mahsulotlariga qo'llangan tariflar mahalliy ishlab chiqaruvchilarni himoya qilish maqsadida joriy etilgan bo'lsa-da, amalda ularning aksariyatiga zarar yetkazdi. Iste'molchilarga ta'siri: AQSh iste'molchilari uchun Xitoydan import qilinadigan mahsulotlar (elektronika, kiyim-kechak, maishiy texnika va avtomobil ehtiyot qismlari) narxlari o'sdi. Bu esa inflyatsiya darajasini oshirdi. Ishlab chiqaruvchilarga ta'siri: AQShning yirik kompaniyalari, ayniqsa, texnologik va avtomobil sanoati, Xitoydan keltiriladigan xomashyo va ehtiyot qismlarga qaram bo'lgani uchun ishlab chiqarish tannarxi ortdi. Masalan, Tesla, Apple va General Motors kabi kompaniyalar yuqori tariflar sababli zarar ko'rdi. Qishloq xo'jaligiga ta'siri: Xitoy tomonidan AQSh mahsulotlariga javob tariqasida joriy qilingan tariflar Amerika fermerlariga salbiy ta'sir qildi. Xususan, soya, makkajo'xori, go'sht mahsulotlari eksportining kamayishi natijasida AQSh qishloq xo'jalik sohasi yirik yo'qotishlarga uchradi. 2020-yilga kelib, AQSh iqtisodiyotining o'sish sur'ati pasayib, savdo urushining salbiy ta'sirlari yaqqol namoyon bo'ldi. Xitoy iqtisodiyotiga ta'siri. Xitoy ham AQSh tomonidan joriy qilingan sanksiyalar natijasida ayrim iqtisodiy qiyinchiliklarga duch keldi. Eksport hajmining pasayishi: Xitoyning AQShga eksporti keskin kamaydi. Ayniqsa, smartfonlar, maishiy texnika va avtomobil ehtiyot qismlari bo'yicha yo'qotishlar sezilarli bo'ldi. Ishsizlik darajasining oshishi: Savdo urushi tufayli ba'zi sanoat tarmoqlarida ish o'rinlari qisqardi. Ayniqsa, elektronika va avtomobil sanoatida ishchilar soni kamaydi.

Yangi bozorlarni izlash. Xitoy AQSh bozoridan yo'qotilgan foydani qoplash uchun Yevropa, Janubi-Sharqiy Osiyo va Afrika davlatlari bilan savdo aloqalarini kengaytirdi. Xususan, "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi orqali Xitoy yangi iqtisodiy hamkorlarni jalb qilishga harakat qildi. Ichki bozorni rivojlantirish: Xitoy hukumatining savdo urushidan so'ng ichki bozorni mustahkamlashga e'tibor qaratishi natijasida mahalliy iste'mol va investitsiyalar oshdi. Shunday bo'lsa-da, Xitoy iqtisodiyoti savdo urushining salbiy ta'sirlarini AQShga qaraganda yaxshiroq yengib o'tdi. Bunga sabab Xitoyning eksportdan tashqari ichki ishlab chiqarishga va texnologik innovatsiyalarga e'tibor qaratganidir. Texnologik raqobatning empirik natijalari. Xitoy va AQSh o'rtasidagi raqobatning eng keskin yo'nalishlaridan biri texnologik ustunlik uchun kurashdir. AQShning cheklovlari va Xitoyga ta'siri. AQSh Xitoy kompaniyalariga, xususan Huawei, TikTok, ZTE va yarimo'tkazgichlar ishlab chiqaruvchilarga nisbatan sanksiyalar qo'lladi. Buning natijasida. Huawei kompaniyasi AQSh ishlab chiqaruvchilaridan mikrochip va dasturiy ta'minot sotib olish imkoniyatidan mahrum bo'ldi, bu esa uning global bozordagi ulushini kamaytirdi. TikTok va boshqa Xitoy kompaniyalari AQShda milliy xavfsizlik xavotirlari sababli tekshiruv ostiga olindi. Yarim o'tkazgichlar va AI sohasida Xitoy AQSh texnologiyalariga qaramligini kamaytirish maqsadida ichki ishlab chiqarishni rivojlantirishni kuchaytirdi. Xitoyning javob chorasi. Xitoy texnologik mustaqilligini oshirish maqsadida quyidagi yo'nalishlarda rivojlanishni jadallashtirdi. Chiplash sanoati rivoji: Xitoy SMIC

(Semiconductor Manufacturing International Corporation) orqali o'zining mahalliy yarimo'tkazgich ishlab chiqarish salohiyatini oshirishga harakat qilmoqda. Sun'iy intellekt va 5G texnologiyalari: Huawei va boshqa kompaniyalar AQSh sanksiyalariga qaramay 5G bo'yicha global yetakchilikni saqlab qolishga intilmoqda. Yangi bozorlarga chiqish: Xitoy texnologik mahsulotlarini Yevropa, Janubi-Sharqiy Osiyo va Afrika bozorlariga eksport qilishni kengaytirmoqda. Natijada Xitoy texnologik sohada AQSh sanksiyalariga qaramay o'z mustaqilligini oshirishga muvaffaq bo'ldi.

Geosiyosiy raqobat va harbiy xarajatlar tahlili. Xitoy va AQSh o'rtasidagi ziddiyat nafaqat iqtisodiy va texnologik, balki harbiy va geosiyosiy sohalarda ham kuchaymoqda. Harbiy byudjetlar: 2023-yilda AQShning harbiy xarajatlari 858 milliard dollar, Xitoyning esa 224 milliard dollar atrofida baholandi. Janubiy Xitoy dengizi va Tayvan muammosi: AQSh Tayvanni harbiy jihatdan qo'llab-quvvatlayotgani Xitoy bilan keskinlikni kuchaytirdi. Xalqaro ta'sir doirasi: AQSh NATO va boshqa ittifoqchilar orqali global ta'sirini saqlab qolishga harakat qilayotgan bo'lsa, Xitoy "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi orqali yangi ittifoqchilar orttirishga intilmoqda.

Global iqtisodiyotga ta'siri. Xitoy va AQSh o'rtasidagi kelishmovchiliklarning global iqtisodiyotga ta'siri quyidagi yo'nalishlarda kuzatilmoqda. Xalqaro savdo zanjirlari buzilishi: Savdo urushi tufayli global ishlab chiqarish va ta'minot tizimlari o'zgarishga majbur bo'ldi. Inflyatsiya va narxlar o'sishi: Tariflar va cheklovlar natijasida dunyo bo'ylab mahsulotlar narxi oshdi. Raqamli iqtisodiyot va texnologik bo'linish: AQSh va Xitoy texnologik platformalari orasidagi tafovut chuqurlashib, global texnologik ikki qutblilik shakllanmoqda. Empirik tahlil shuni ko'rsatadiki, Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy raqobat va savdo urushi har ikkala mamlakat hamda butun dunyo iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. AQSh savdo urushining ta'siri tufayli iste'mol narxlarining oshishi va qishloq xo'jalik eksportining pasayishini boshdan kechirdi. Xitoy esa eksport hajmining qisqarishi va texnologik sanksiyalarga duch keldi, ammo ichki bozor va muqobil savdo yo'nalishlarini rivojlantirish orqali barqarorligini saqlab qoldi. Texnologik raqobat global iqtisodiyotda yangi qutblarning shakllanishiga olib keldi. Harbiy va geosiyosiy ziddiyatlar esa kelajakda AQSh va Xitoy o'rtasidagi keskinlikning davom etish ehtimolini oshirmoqda. Kelajakda ushbu raqobat global iqtisodiyotning barqarorligi va xalqaro munosabatlarning rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatishda davom etadi.

Xulosa

Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy, texnologik va geosiyosiy raqobat bugungi global tartibning eng muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada ikki davlat o'rtasidagi hamkorlik va qarama-qarshilikni empirik dalillar asosida tahlil qilgan holda, ushbu raqobatning asosiy jihatlari va global iqtisodiyotga ta'siri ko'rib chiqildi. Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar nafaqat ikki davlat, balki butun dunyo iqtisodiy tizimi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Savdo munosabatlarining ikki tomonlama ta'siri. Empirik tahlil shuni ko'rsatadiki, Xitoy va AQSh iqtisodiyotlari o'zaro chuqur bog'liq bo'lib, ular o'rtasidagi savdo urushi ikki tomonga ham

zarar yetkazgan. AQShning tarif siyosati natijasida iste'mol tovarlari narxlarining oshishi va mahalliy ishlab chiqaruvchilarning tannarx xarajatlarining ortishi kuzatildi. Bu esa ichki bozor va eksport salohiyatiga salbiy ta'sir qildi. Xitoyning eksport hajmining qisqarishi natijasida ba'zi sanoat tarmoqlari jiddiy zarar ko'rdi. Biroq, Xitoyning muqobil bozorlarni izlash strategiyasi ushbu yo'qotishlarni qisman qoplashga imkon berdi. Investitsiya oqimlari kamayishi har ikkala davlat uchun ham salbiy natijalar keltirib chiqardi. AQSh Xitoy kapitalining kamayishini boshdan kechirgan bo'lsa, Xitoy AQShdagi sarmoyalarining kamayishi tufayli global moliyaviy tizimdagi ishtirokini zaiflashtirdi. Natijada, savdo urushi nafaqat ikki davlat o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlikni susaytirdi, balki global savdo tizimining beqaror bo'lishiga ham sabab bo'ldi. Texnologik raqobat va global texnologik bo'linish. Xitoy va AQSh o'rtasidagi texnologik raqobat keyingi yillarda yanada keskin tus oldi. AQSh tomonidan Xitoy kompaniyalariga qo'llanilgan cheklovlar, xususan Huawei, TikTok va yarimo'tkazgichlar sohasidagi sanksiyalar natijasida Xitoy texnologik mustaqillikka intilishiga majbur bo'ldi. Xitoyning javob choralari sifatida mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishga urg'u berildi, natijada SMIC, Alibaba, Tencent kabi yirik kompaniyalar texnologik mustaqillik yo'nalishida rivojlandi. Raqamli iqtisodiyot va sun'iy intellekt sohasida ikki qutblilik shakllanmoqda, bu esa kelajakda AQSh va Xitoy texnologik ekotizimlarining butunlay ajralishiga olib kelishi mumkin. Global yetkazib berish zanjirlariga ta'siri: AQSh va Xitoyning texnologik ajralishi global ishlab chiqarish tizimining qayta shakllanishiga sabab bo'lmoqda. Masalan, AQSh kompaniyalari Xitoyga qaramligini kamaytirish uchun Hindiston, Vyetnam va boshqa davlatlarga ko'chib o'tmoqda. Natijada, AQSh va Xitoyning texnologik raqobati nafaqat bu ikki davlatga, balki butun global iqtisodiy tizimga ham uzoq muddatli ta'sir ko'rsatadi. Geosiyosiy ziddiyatlar va harbiy raqobat. Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy kelishmovchiliklar geosiyosiy keskinliklarga ham olib kelmoqda. Janubiy Xitoy dengizi va Tayvan masalasi global xavfsizlik muammosiga aylanmoqda. AQSh Tayvanni harbiy jihatdan qo'llab-quvvatlayotgani tufayli Xitoy keskin pozitsiyada turibdi. Xitoyning "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi AQSh va uning ittifoqchilari tomonidan Xitoyning geosiyosiy ta'sirini kengaytirish harakati sifatida baholanmoqda. Harbiy xarajatlarning o'sishi Xitoy va AQSh o'rtasidagi raqobatning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. 2023-yilda AQShning harbiy byudjeti 858 milliard dollar, Xitoyniki esa 224 milliard dollar atrofida bo'ldi. Ittifoqlar va geosiyosiy bloklarning shakllanishi: AQSh NATO va boshqa xalqaro ittifoqlar orqali o'z ta'sirini saqlab qolishga intilayotgan bo'lsa, Xitoy Yevroosiyo va Afrika davlatlari bilan hamkorlikni kuchaytirmoqda. Bu esa kelajakda global kuch muvozanatining o'zgarishiga sabab bo'lishi mumkin. Global iqtisodiyotga ta'siri va istiqbollar. Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy va siyosiy raqobat butun dunyo iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Xalqaro savdo va investitsiya oqimlari o'zgarishi: Ko'plab davlatlar AQSh va Xitoy o'rtasidagi kelishmovchiliklar sababli yangi bozor izlashga majbur bo'ldi. Inflyatsiya va iqtisodiy beqarorlik: Savdo urushi va texnologik sanksiyalar global iqtisodiyotda inflyatsiyaning oshishiga sabab bo'ldi. Texnologik va moliyaviy ajralish:

AQSh va Xitoyning iqtisodiy ajralishi global savdo va investitsiya tizimining yangi qutblarga bo'linishiga olib kelmoqda. Kelajak prognozi. Xitoy va AQSh o'rtasidagi raqobatning kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari quyidagicha bo'lishi mumkin. Savdo munosabatlari: Tariflar va sanksiyalar davom etishi mumkin, ammo iqtisodiy manfaatlarni himoya qilish uchun ba'zi sohalarida kelishuvlar kuzatilishi mumkin. Texnologik mustaqillik harakatlari: Har ikkala davlat o'z texnologik mustaqilligini mustahkamlashga intiladi, bu esa yangi texnologik bloklarning shakllanishiga olib keladi. Geosiyosiy ta'sir doirasining kengayishi: Xitoy o'zining iqtisodiy va geosiyosiy ta'sirini mustahkamlash uchun rivojlanayotgan mamlakatlarga e'tibor qaratadi, AQSh esa o'z ittifoqchilarining birdamligini saqlab qolishga harakat qiladi. Harbiy va xavfsizlik ziddiyatlari kuchayishi ehtimoli: Tayvan, Janubiy Xitoy dengizi va Yevroosiyo mintaqasidagi harbiy harakatlar ikkala davlat o'rtasidagi keskinlikni yanada oshirishi mumkin. Xitoy va AQSh o'rtasidagi kelishmovchiliklar va raqobat kelajakda ham global iqtisodiyot va xalqaro munosabatlarning asosiy omillaridan biri bo'lib qoladi. Ushbu jarayonda har iqtisodiy va siyosiy dinamikaga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Kelajakda Xitoy va AQSh o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar savdo hamkorligi, texnologik mustaqillik va geosiyosiy strategiyalar asosida rivojlanib borishi kutiladi. Shu sababli, xalqaro hamjamiyat ushbu raqobatning global barqarorlikka salbiy ta'sirini kamaytirish yo'llarini izlashga majbur bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abduraxmonov, Q. X., & Xalimova, D. A. (2020). Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar. Toshkent: Iqtisodiyot.
2. Jo'rayev, N. (2019). Xalqaro iqtisodiy integratsiya va O'zbekistonning global iqtisodiyotdagi o'rni. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Qosimov, B. (2021). Jahon iqtisodiyoti va xalqaro moliya tizimi. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
4. Saidov, A. (2022). Globalizatsiya sharoitida iqtisodiy xavfsizlik va strategik rivojlanish yo'nalishlari. Toshkent: Sharq nashriyoti.
5. Kissinger, H. (2011). On China. New York: Penguin Press.
6. Stiglitz, J. E. (2017). Globalization and Its Discontents Revisited: Anti-Globalization in the Era of Trump. New York: W.W. Norton & Company.
7. Mearsheimer, J. J. (2014). The Tragedy of Great Power Politics. New York: W.W. Norton & Company.
8. Allison, G. (2017). Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap? Boston: Houghton Mifflin Harcourt.